

УДК 340: 316.472.4

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ КОМУНІКАТИВНИХ ДІЙ У РОБОТІ ЮРИСТА

Кім К. В.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: у статті наголошено на зростаючій суспільній потребі в кваліфікованих кадрах; подано перелік місць можливого працевлаштування випускника спеціальності «Правознавство»; викладено думки окремих учених на визначення найважливіших чинників професійної придатності фахівця-юриста; зазначено, що комунікація є важливою і невід'ємною частиною роботи юриста у всіх її формах.

Ключові слова: юрист, професійна компетентність, компоненти професійної компетентності, комунікація, комунікативна компетентність.

Аннотация: в статье отмечена возрастающая общественная потребность в квалифицированных кадрах; указаны места возможного трудоустройства выпускника специальности «Правоведение»; изложены мнения отдельных ученых относительно определения важнейших факторов профессиональной пригодности специалиста-юриста; установлено, что коммуникация является важной и неотъемлемой частью работы юриста во всех ее формах.

Ключевые слова: юрист, профессиональная компетентность, компоненты профессиональной компетентности, коммуникация, коммуникативная компетентность.

Annotation: the article notes the growing social need for qualified personnel; Places of possible employment of the graduate of a specialty «Jurisprudence» are specified; the views of individual scientists on the definition of the most important factors of the professional suitability of a lawyer are outlined; it is established that communication is an important and integral part of the work of a lawyer in all its forms.

Key words: lawyer, professional competence, components of professional competence, communication, communicative competence.

У сучасних умовах, коли йде процес становлення української державності, реформування судової системи зростає потреба в кваліфікованих кадрах.

Наприклад, згідно з тимчасовим стандартом вищої освіти ХНУ імені В.Н. Каразіна за спеціальністю 8.03040101 «Правознавство» випускники юридичного факультету можуть працювати на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності та господарювання у якості юрисконсульта, начальника юридичного відділу тощо; займати посади наукових та педагогічних працівників у дослідницьких установах та вищих навчальних закладах; займати посади в органах юстиції, державній виконавчій службі, в органах внутрішніх справ, кримінально-виконавчої чи митної служби; працювати на суддівських або прокурорських посадах (після проходження додаткової підготовки); надавати консалтингові і представницькі послуги, зокрема, у якості адвоката тощо. Майбутня успішна професійна діяльність випускників пов'язана зі спілкуванням з колегами, зі своїм керівництвом, з підлеглими, з іншими підрозділами, з громадянами, а також з потерпілими, обвинуваченими, підозрюваними, свідками, злочинцями та іншими особами, тобто їхня діяльність носить комунікативний характер. І тому питання комунікативної підготовки юристів сьогодні набуває ще більшої актуальності.

Питання комунікативних процесів у юридичній діяльності розглядалися такими дослідниками як І.І. Амінов, О.М. Бандурка, В.В. Бедь, В.Л. Васильєв, М.І. Єнікєєв, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько, Н.В. Кудрявцев, А.М. Столяренко, Ю.В. Чуфаровський та інші.

В.В. Бедь зазначає, що обсяг комунікативних дій у роботі юриста надто суттєвий, з одного боку, і дуже важливий – з іншого. Для успішного спілкування з людьми представнику юридичної служби необхідні такі розвинуті комунікативні якості як чуйність, сприйнятливість, товариськість, спостережливість, впливовість тощо. Окрім зазначених рис у професійного юриста також мають бути добре розвинуті такі комунікативні вміння: схилити людей до себе, слухати і формулювати запитання, «читати» невербальні сигнали і порівнювати їх з мовою співрозмовника, використовувати у своїй мові психологічний закон краю (закони першого і останнього місця) та ін. [1, с. 112].

Здатність встановлювати міжособистісні (психологічні) контакти з різними учасниками спілкування, комунікативна компетентність є якостями, що значною мірою впливають на ефективність праці юристів, одним з найважливіших чинників їх професійної придатності [2].

Важливою умовою роботи будь-якого фахівця є постійне підвищення рівня його професійної компетентності.

Професійна компетентність – інтегральна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвід, що достатні для здійснення певного роду діяльності, а також його моральну позицію [3, с. 48]. Вона є необхідною ланкою професіоналізму фахівця.

Класично професійну компетентність фахівця розглядають у таких її структурних компонентах: спеціальна (професійно-предметна), соціально-психологічна, методична та комунікативна компетентність.

Основними компонентами професійної компетентності, на думку Е.Ф. Зеєр, є:

- соціально-правова компетентність – знання і вміння у сфері взаємодії з громадськими інститутами та людьми, а також володіння прийомами професійного спілкування і поведінки;

- спеціальна компетентність – підготовленість до самостійного виконання конкретних видів діяльності, вміння вирішувати типові професійні завдання і оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно здобувати нові знання та вміння за фахом;

- персональна компетентність – здатність до постійного професійного зростання та підвищення кваліфікації, а також реалізації себе в професійній праці;

- аутокомпетентність – адекватне уявлення про свої соціально-професійні характеристики та володіння технологіями подолання професійної деструкції [4].

На думку Н. Демедишиної, комунікативна компетентність передбачає здатність володіти комплексом комунікативних знань, умінь і навичок та вправно застосовувати їх для забезпечення ефективності усної та писемної комунікативної діяльності, з метою досягнення результативності [5]. Вона закладається у ВНЗ і вдосконалюється в процесі практичної діяльності.

Комунікативна компетентність – система навичок, яка дозволяє будувати ефективне спілкування у межах своєї професії, ефективно вирішувати професійні завдання.

Комунікація – це обмін різними уявленнями між людьми, ідеями, інтересами, настроями, почуттями, установками під час їхньої спільної діяльності; взаємне інформування суб'єктів з метою налагодження спільної діяльності. Комунікація є соціальним процесом. Вона виконує об'єднувальну функцію в суспільстві.

Оскільки юриспруденція – багатопрофільна професія, і кожна зі спеціальностей має свої особливості, то юристу за специфікою своєї діяльності доводиться не лише оперувати законом, а й роз'яснювати, пояснювати, доводити, переконувати. Тому, він повинен бути «професійним комунікантом», тобто вміти активно використовувати спеціальні прийоми впливу на людей, що дозволяють йому досягти комунікативних цілей з меншими тимчасовими і енергетичними втратами [6, с. 937–940].

Комунікація в особливих умовах правозастосовної діяльності є важливою і невід'ємною частиною роботи юриста у всіх її формах. За оцінками фахівців, до 80% робочого часу юристів витрачається на ті чи інші види спілкування.

Г.М. Андреева виділяє в структурі спілкування три взаємопов'язані сторони: комунікативну, інтерактивну і перцептивну. Комунікативна сторона спілкування, чи комунікація у вузькому сенсі слова, полягає в обміні інформацією між індивідами, які спілкуються. Інтерактивна сторона полягає в організації взаємодії між індивідами, які спілкуються, тобто в обміні не лише знаннями, ідеями, а й діями. Перцептивна сторона спілкування означає процес сприйняття і пізнання один одного партнерами під час спілкування і встановлення на цій основі взаєморозуміння [2, с. 38].

Отже, обмін інформацією здійснюється за допомогою вербальних (словесних) і невербальних (міміка, пантоміміка, виразальні рухи тіла) засобів комунікації.

Таким чином, основний вербальний засіб комунікації – мова. Мова сприяє взаємному обміну ідеями та думками з колегами. За допомогою мови передається інформація, координується спільна діяльність. Юрист використовує мовні засоби при виконанні своїх професійних обов'язків, тому зобов'язаний професійно володіти мовними комунікативними навичками.

До невербальних засобів комунікації належить інтонація, гучність, пауза в мові, міміка, а також поза, погляд, жести, дистанція тощо. Вони доповнюють і підсилюють вербальну інформацію, допомагають більш точно доносити зміст інформації, що передається партнеру, і підтримувати з ним продуктивний діалог. За допомогою погляду юрист може зрозуміти, чи розуміє його співрозмовник.

Взагалі, на думку вчених, під час спілкування необхідно зустрічатися поглядами близько 60-70 % від усього часу спілкування. Якщо співрозмовник занадто довго дивиться в очі, то це лякає. Менший час візуального контакту свідчить про недовіру до співрозмовника. Коли людина розмірковує над відповіддю на питання, вона відводить погляд у бік.

Також юристу необхідно уважно слухати, а головне – чути співрозмовника. На цьому етапі комунікативного процесу встановлюється психологічний (міжособистісний) контакт.

У книзі «Судові промови» А.Ф. Коні писав, що «діячі судового змагання не повинні забувати, що суд є школою для народу, з якої, крім поваги до закону, повинні виноситися уроки служіння правді і поваги до людської гідності, школа, де головною зброєю залишається мова» [7].

У процесі навчання у ВНЗ у студентів-юристів в якості базової підстави майбутньої професійної комунікативної компетентності має бути закладено усвідомлення того, що мова і право неподільні.

Право немислиме без мови і мовлення. Але розум це і є мова. Думка винаходить мову. Але без мови немислима думка. Як стверджував Л. Вітгенштейн, «ми не можемо висловити за допомогою мови те, що виражено в мові». «Право» створено мовою; вона становить вихідний початок його буття і розвитку [8].

Мова юриста повинна бути грамотною, зрозумілою, доступною для будь-якої категорії громадян, вона має бути послідовною, переконливою, відповідати морально-етичним правилам і нормам поведінки.

Під час професійної діяльності юриста необхідно постійно вдосконалювати навички своєї мовної поведінки, підвищувати культуру спілкування.

У юриста має бути розвинене випереджаюче розуміння, тобто вміння вгадати з перших слів все те, що хоче повідомити співрозмовник (клієнт). Але в будь-якому випадку не можна висловлювати нетерпіння, своє відверте ставлення до почутого. Триматися слід серйозно, незалежно від ступеня важливості відомостей. Демонстрація задоволення або розчарування за допомогою жестів, міміки, інтонації голосу можуть справити негативне враження. Уважне ставлення до мовця, доброзичливість, глибоке прагнення розібратися і зрозуміти співрозмовника, прояв

істинного інтересу, вміння уявити собі точку зору мовця, його психологію, інтереси – ось компоненти вміння слухати, цієї важливої якості юриста. У цьому випадку можна стверджувати, що цим визначається професійна придатність [9].

Отже, для успішної професійної діяльності, для майбутнього кар'єрного росту випускники юридичного факультету повинні володіти знаннями основ комунікативного процесу, а саме: вміти володіти засобами вербальної та невербальної комунікації, вміти встановлювати міжособистісні (психологічні) контакти з різними учасниками спілкування, вміти використовувати прийоми впливу на людей, володіти прийомами активного слухання, володіти навичками усного та писемного ділового спілкування на високому професійному рівні.

Таким чином, формування і розвиток комунікативної компетентності – найважливіше завдання при підготовці майбутніх юристів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бедь В.В. Юридична психологія: навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: МАУП, 2004. – 436 с.
2. Андреева Г.М. Социальная психология: учеб. [для высш. учеб. завед.] / Г.М. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 376 с.
3. Слостенин В.А. Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед. / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – 3-е изд. – М.: Школа – Пресс, 2000 – 512 с.
4. Зеер Э.Ф. Психология профессий: учеб. пособ. для студ. вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Академ. проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
5. Демедишина Н. Удосконалення комунікативної компетентності як умова професіоналізму державного службовця / Н. Демедишина // Вісн. НАДУ : зб. наук. пр. / редкол.: В. Т. Нанівська (голов. ред.) [та ін.]. – К.: Вид-во НАДУ. – 2007. – № 4. – С. 77.
6. Шагивалеева И.З. Правовая компетентность юриста // Университетский комплекс как региональный центр образования, науки и культуры: материалы Всероссийской науч.-методич. конференции; Оренбургский гос. ун-т. – 2011. – С. 937–940.
7. Кони А.Ф. Собрание сочинений в 8 томах. Т.3 Судебные речи. – М.: Юрид. лит. – 1967. – 534 с.
8. Александров А.С. Язык уголовного судопроизводства: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. – Н. Новгород. – 2003. – 650 с.
9. Порубов Н.И. Риторика: учеб. пособ. / Н.И. Порубов. – Мн.: Выш. шк. – 2001. – 384 с.

УДК 34.085

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ СКЛАДНИКІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАВознавця

Смутьська А. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: у статті надано визначення поняття «акмеологічна культура» правознавця як особистісного новоутворення; доведено, що ця якість обумовлює ефективний акме-орієнтований саморозвиток правознавця впродовж усього життя; зазначено, що розвиток акмеологічної культури забезпечує самореалізацію правознавця у професійній діяльності.

Ключові слова: культура, акмеологічна культура правознавця, правознавець, складники акмеологічної культури.

Анотация: в статье дано определение понятия «акмеологическая культура» правоведа как личностного новообразования; доказано, что это качество обуславливает эффективное акме-ориентированное саморазвитие правоведа в течение всей жизни; отмечено, что развитие акмеологической культуры обеспечивает самореализацию правоведа в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: культура, акмеологическая культура правоведа, правовед, составляющие акмеологической культуры.

Annotation: the article provided a definition of «acmeological culture» as a personal lawyer tumors; proved that this quality makes the acme effective self-centered lawyer lifelong; stated that the development of culture acmeological lawyer provides self-realization in professional activity.

Key words: culture, culture acmeological lawyer, lawyer, components acmeological culture.

Закон України «Про вищу освіту», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року вимагають підготовки фахівців, які окрім наявності професійних знань будуть здатні до постійного самовдосконалення, просування до вершин зрілості як у професійному, так і в особистісному розвитку.

То ж основним шляхом розвитку професійної компетентності юриста визнано саморозвиток [1].

Показником розвитку людини і її внутрішньою, особистісною якістю, яка забезпечує цей розвиток, є *культура* (тут і далі курсив наш – А.С.). Сутність акмеологічної культури складають здатність до самотрансценденції, відповідальність за самоздійснення, готовність до саморозвитку.

Здатність до самотрансценденції обумовлює вихід людини за межі самої себе, за межі власного буття. Це розширює можливості саморозвитку особистості, а, отже, – і руху до акме. Стимулюють процес самотрансцендентування ситуації, в які потрапляє людина.